

Tartalomjegyzék

Tanulmányok

<i>Koudela Pál</i> : A városok versenyének három korszaka II.	3
<i>Balogh András – Bajmócy Péter</i> : Külterületi fekvésű majorsági területek eltérő fejlődési pályái Győr-Moson-Sopron és Békés megyei mintákon	10
<i>Máltesics Péter</i> : Szálláshelyek és helyi termékek a Bakony–Balaton UNESCO Geopark területén.....	25
<i>Zongor Gábor</i> : Nemzetiségi önkormányzati választások Magyarországon.....	39
<i>Kiss Gabriella – Oross Dániel</i> : Állampolgári bevonás járvány idején: részvételi költségvetés az önkormányzati döntéshozatalban.....	50
<i>Horeczki Réka – Póla Péter</i> : Percepciók a sikerességről Baranya megyében.....	57
<i>Gróf Katalin – Németh Sándor</i> : A települések fejlődési képessége és fejlesztési lehetősége – Bük város példáján	71

Önkormányzati múlt

<i>Fülöp László</i> : A pápai protestáns borbély céh 1750-ben	85
---	----

Esszé

<i>Akarsu Anikó</i> : Hogyan változik a kurdok geopolitikai helyzete?	94
---	----

Műhely

<i>Kökény László–Márkus Zita–Kökény Levente</i> : Magyarországi fesztiválok fenntarthatósági jellemzőivel kapcsolatos fogyasztói elvárások vizsgálata lokalitások mentén	102
--	-----

Tájékoztató

A Comitatus a harmadik életszakaszába lép	113
---	-----

*Címlapunkon Lugossy László szobrászművész (Védőpajzs)
A hátlapon: Lugossy Edit textilművész (Tanulmányok 6)*

Illusztrációk:

Lugossy Edit (Tanulmányok) 38, 101, 115

Lugossy László (Vázlatok) 24, 49, 56, 70, 112

E számunkat szerkesztették Agg Zoltán és Zongor Gábor

Megjelenik Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata támogatásával

A folyóiratban megjelent tudományos közleményeket szerkesztőségünk tudományos fokozattal rendelkező szerkesztői és szerkesztőbizottsági tagjai lektorálják.

E számunk szerzőiről információ a cikkek végén található.

Percepciók a sikerességről Baranya megyében

A mindennapi élet során sokakat foglalkoztató téma a periféria élhetlensége, a negatív demográfiai trendek, a globalizáció kihívásai, amelyben eltűnik a lokalitás unikuma. A vidéki élet szépségei, a „vidéki romantika” helyett a fejlesztési lehetőségek hiánya és az állandósult hátrányos helyzet egyre aggasztóbbá válnak a központoktól távolabb eső településeink esetében. A tanulmányban arra keressük a választ, hogy Magyarország egyik leginkább depressziós térségének tekinthető Baranya megye települései közül melyek (és miért) tekinthetők sikeresnek. A település vezetői szerint mit jelent a siker, annak milyen aspektusai vannak?

A tanulmány két primer adatfelvétel eredményeit veti össze a hazai szakirodalomban használt sikeresség fogalommal. A primer adatfelvételek Baranya megyében készültek 2020. és 2021. év második félévében. A kérdőíves lekérdés 63 település 233 válaszadóját vizsgálja, valamint 54 mélyinterjú készült el, a kérdőíves válaszok és előzetes feltevéseink árnyalására.

Előzetes ismereteink alapján feltételezzük, hogy a siker egy komplex, több tényezős jelenség, aminek elemzésébe beletartozik az infrastrukturális és ellátottsági tényezők fontossága, a helyi adottságok megléte, és kiaknázása, lakossági aktivitás, és a polgármester személye is. A hátrányos helyzetben lévő aprófalvak számára az „életben maradás” érdekében kénytelenek a korábbi tevékenységein túl a helyi adottságaikat figyelembe véve, és a helyi lakosság összefogásával a település gazdasági prosperitását növelni, ezáltal pedig a helyben lakók életminőségét javítani. Ez megakadályozhatja a lakosság folyamatos csökkenését (is).

Sikeresség periférikus térségekben

A sikeresség-sikertelenség viszonyrendszer leggyakrabban a centrum-periféria jelenségkör vizsgálata között olvasható, több tudományterület fő témája közé tartozik, meghatározó volt a nemzetközi fejlődéstanulmányok, valamint az országokon belüli regionális polarizáció elemzése során is (Prebisch 1950, Wallerstein 1974). A különböző megközelítések közötti közös jellemzőnek tekinthető, hogy a centrum, a sikeres térség minden esetben függésben tartja a perifériát (a sikertelent), esetenként elvonva annak erőforrásait. A centrum ugyanakkor jó mentor is, mivel modernizálja a perifériát, azaz közvetítő szerepet is betölthet. A történelmi determinizmus azt mutatja, hogy a periférikus jelleg állandósulhat, de bizonyos szintű mozgás tapasztalható az egyes térségek, települések esetében (Horváth-Rechnitzer, 2000; Lengyel-Varga, 2018). Kutatásunk elsősorban a hatalomban és térben betöltött pozíció összekapcsolásával keres választ arra a kérdésre, hogy a földrajzi-társadalmi-gazdasági és a hatalmi periférikus helyzet miért vezet fejlesztési szempontból hátrányos helyzethez, miként lehetne ezt a helyzetet kompenzálni (Pálné, 2021).

A sikeresség térbeliségével számos hazai kutató foglalkozott (Enyedi, 1996; Enyedi, 1997; Horváth, 2013; Csatári, 2000; Lengyel, 2000; Rechnitzer, 1993; Timár-Velkey, 2003; Lukács, 2008; Bársony-Horeczki, 2019; Nagyné Molnár, 2021) mind a városi térségekre, mind a vidéki területekre vonatkozóan meghatározták, mely tényezők léte avagy hiánya azonosítható az adott térségben vagy településen a sikerrel. Többségében szinonimaként található meg a fent említett szakirodalomban az élhetőség, kedvezményezettség, eredményesség, versenyképesség, támogatottság, jó működőképesség, agilitás és túlélési képesség definíciók. A kutatók által vizsgált fogalom szubjektív és objektív tartalommal is felruházható, kutatásainkban összevetettük, hogy az egyes települési helyi elit miként vélekedik a sikerességről és mit mutat a statisztika, azaz mikor objektívan szemléljük az adott települést. Az

esetek túlnyomó többségében (pl. Enyedi 1996) a vizsgált város gazdasági erejét mutatják be a szerzők, mint sikerességi faktort. A városokon kívüli terekben általában nem a versenyképesség, hanem a természeti erőforrások gazdagsága és a velük való gazdálkodás, ezen felül a helyi lakosság életminőségének javítására vonatkozó tényezők a sikerességi kritériumok (Józsa, 2014; Szörényiné, 2016). A sikeres vidéki térség, a sikeres kitelepülés ismérvei az eddigi kutatások ismerete alapján négy főbb pontban meghatározható: természeti és kulturális erőforrások (Szörényiné, 2016; Mezei, 2019), a helyi társadalom – helyi elit (Bódi-Bóhm, 2000), az intézményrendszer (a polgármester és képviselők) stabilitása (Bársony-Horeczki, 2018), a finanszírozás (Rechnitzer, 2000; Czene-Ricz, 2010). Ezen tényezőkhez kapcsolható mind objektív, mind szubjektív sikerességet mérő tényező. A települési sikeresség mindig komparatistika eredménye, egy térség nem önmagához képest, hanem mindig a többivel összevetésben tekinthető sikeresnek, vagy sikertelennek (Ludescher, 2018).

Feltételezzük, hogy a siker egy sokrétű, többféleképpen is értelmezhető jelenség, amelybe jelen tanulmány és kutatás során hozzátartozónak tekintettük az infrastrukturális és ellátottsági tényezőket, az atraktivitást, a közigazgatásban betöltött szerepkört és annak változását, a humán erőforrás mennyiségét és minőségét, a települések gazdasági erejét.

Sikeresség Baranya megyében, egy kutatás tapasztalatai

Az elemzés fókusza Baranya megye, amely Magyarországon mind gazdasági, mind infrastrukturális értelemben periférikus térségként jellemezhető. Demográfiai, társadalmi, gazdasági és településhálózati tekintetben leképezi az országot; Pécs centrális topográfiai elhelyezkedésű. Az országos jelentőségű és helyi érdekű közút- és vasútvonalak mind a megyeszékhely pozícióját erősítik. A megyében az aprófalvas jelleg (301 település) dominál. A megye történelme során állandó dichotómiát tapasztalhatunk, centrális funkciók egy alapvetően periférikus térségben (Hajdú, 2021). A kutatás során centrumként azo-

nosítottuk azokat a településeket, amelyek az alábbi tényezőkből legalább egyet birtokolnak:

- közigazgatási székhely funkció, amelyhez szorosan kapcsolódik a népességszám, a közigazgatási ellátottság;
- gazdasági szempontból központi szerepkörű, a foglalkoztató és ellátó szerepkör;
- speciális funkciójú települések pl. ökofalvak, zárandokhelyek, határátkelők stb.

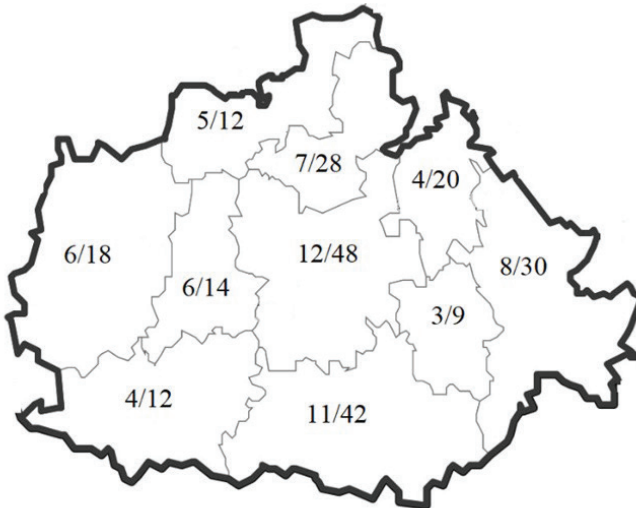
Perifériaként azonosítottuk azokat a településeket, amelyek leszakadó, függő viszonyt mutatnak: sem munkalehetőség, sem alapszolgáltatás nem elérhető; földrajzi értelemben határtérség (zsáktelepülés, megyehatáron, országhatáron, természet-földrajzi szempontból is határon helyezkedik el). A kutatás során hipotézisként foglalmaztuk meg a helyi erőforrás-függőség és a periféria aktivitásának kapcsolatát. A települések aktivitásának sikere a helyi fejlesztési rezsimek és a tényleges helyi adottságok erőforrásokká konvertálásának képességén múlik. A hipotézis igazolása érdekében kérdőíves lekérdézt és az eredmények árnyalása végett interjúkat végeztünk Baranya megye településein. A megkérdezettjeink a lakosság tagjai; olyan egyéneket kívántunk elérni, akik rendszeresen és hosszabb időn át vesznek részt az egyes települések döntéshozatali folyamataiban, véleményformálók; képesek arra, hogy befolyást gyakoroljanak hálózatuk, társadalmi tőkájük vagy a társadalmi struktúrában betöltött szerepük miatt. Tudjuk, hogy ezen egyének nem homogén egységet alkotnak, főként nem az általunk vizsgált térségben, ahol teljesen eltérő szerepkörű egy 100 fő alatti településen döntéshozó, mint egy kisvárosi életre befolyást gyakorló személy. A „helyi elit” ezen fogalmának azonosításakor figyelembe vettük Best-Higley 2010, Harvey 2010, Kristóf 2019 definíciós meghatározásait. A végső mintában a települések közel egyötöde megjelent. A népességkategóriák, a települések jogállása volt az elsődleges szempont, a másodlagos a jelenlegi vagy múltbeli központi jelleg, valamint a speciális földrajzi értelemben vett periférikus jelleg. A kérdőíves lekérdézés telefonon valósult meg, az interjúk közel fele online platformon keresztül. Az egyes személyek elérése hólabda módszerrel valósult meg. A járáások vizsgálatok a felmérés kezdetekor elvárásaként foglalmaztuk meg az 500

fő alatti települések esetében 1-3 fő, az 500-1000 lakos alatti településeken 3-4 fő, a nagyközségekben és a kisvárosokban 5-8 fő lekérdezését. A Pécsi járás a Pécssett élő helyi elit viszonylagos nagysága miatt felülreprezentált, míg a Szentlőrinci járás az alacsony válaszadási hajlandóság és a befejezetlen kérdőívek száma miatt kevesebb sikeres lekérdezést mutat.

A kérdőíves lekérdezést követő évben (2021. második félévétől kezdődően) került sor – azonos szelekciót alkalmazva – az interjúalanyok kiválasztására. Az interjúalanyok a helyi elit vezetői, általában volt vagy jelenlegi vezető pozíciókat betöltő személyek (polgármesterek, intézményigazgatók, intézetvezetők, gazdasági társaságok vezetői, országgyűlési képviselők), akik a helyi érdekegyeztetés, a helyi döntéshozatalban hangadók, véleményvezérek. A falvakban, jellemzően 1000 lakos alatti népességgel rendelkezőkben élők szívesebben, körültekintően és kimerítően válaszoltak a kérdéseinkre. A képviselők és megyei közéleti személyek elérése nem bizonyult sikeresnek, többben elzárkóztak a válaszadástól, valamint „sablon-válaszokat” adtak, amelyek a további elemzésben nem használhatóak fel.

A személyes szempontokra vonatkozó kérdésre a résztvevők jellemzően igen hiányos válaszokat adtak, mégis a kutatás előzetes feltételeit részben igazolták. A településen maradás egyértelműen legerősebb indoka a családi és a munkahelyi kötődés. Előbbi érzelmi dimenziójú és erősebb (a válaszadók 90%-a említi), utóbbi inkább egzisztenciális és valamivel gyengébb, a válaszadók kétharmada számára fontos elem. A helyi közösség, a barátok szerepének említése gyakorisága jelentősen elmarad az előzőekétől, azonban minden harmadik válaszadó sorolja ezeket a fontosabb elemek közé, ahogy a tulajdon szerepét is, amely egyszerre jelenthet egzisztenciális és érzelmi kötődést. A település elhagyására vonatkozóan, a kisebb településekre általában jellemző, hogy az ott lakás ritkán „választás” kérdése: inkább döntenek arról, hogy nem hagyják el, mint hogy oda költözzenek. Érdekes és egyszerre elsomorító válaszokat is tapasztalhattunk a maradásra (500 fő alatti településeken a Sellyei járásban) nincs más választásom. A család, mint fő motiváció egyfajta determinizmust (is) jelöl. A második leggyakrabban említett motivációs tényező, a munkahely. A válaszadók 55%-a sze-

1. ábra A kérdőív lekérdezésébe bevont települések és a lekérdezettek száma járásonként*

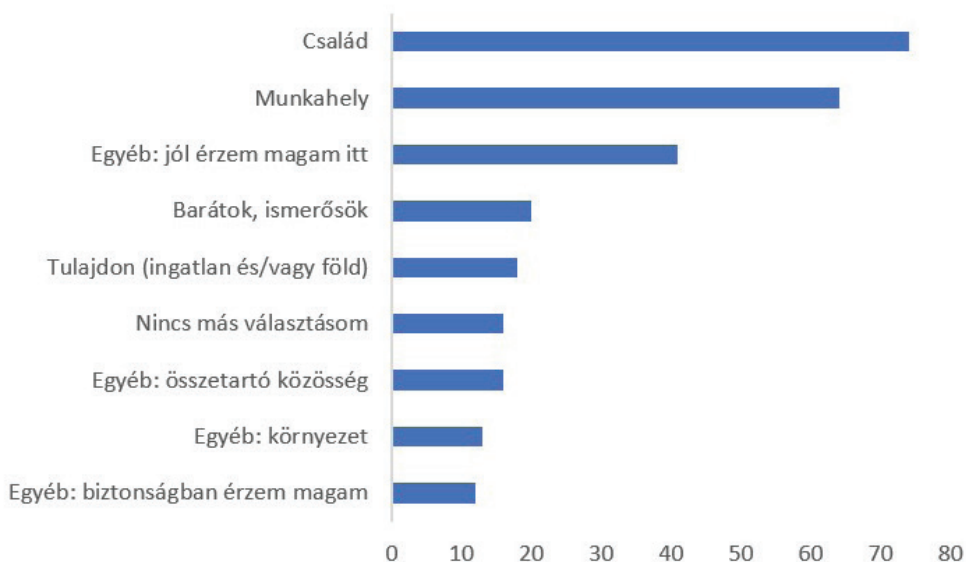

Forrás: szerzők saját szerkesztése (* a járásban a lekérdezésbe bevont települések száma / lekérdezett személyek száma)

rint ez a legfontosabb indok a lakóhely választása során. Ha ezen kérdést települési szinten is áttekintjük, azt tapasztaljuk, hogy az említési gyakoriság városokban (vagy dinamikusabb, nagyobb lélekszámú, atipikus falvakban) kiemelkedő. A munkahely, mint vonzerő említése az esetek több mint felében város vagy mikrotérségi központ esetében történt.

A külső fejlődést befolyásoló tényezőkre vonatkozó kérdésre is igen szórványos válaszok érkeztek, melyek nem alkalmasak az egyes településtípusok esetében következtetések levonására. Valamennyi befolyásoló tényező az ötfokozatú skálán átlagosan 4,0 és 4,4 közötti értéket kapott. Legfontosabbnak a helyi vezetést, illetve az infrastruktúrát tekintették (4,4), ezt követi a

2. ábra A „Miért választotta ezt a települést?” kérdésre adott válaszok száma*

Forrás: szerzők saját szerkesztése *több válasz is jelölhető volt

földrajzi elhelyezkedés, a természeti adottságok, a közszolgáltatások minősége, illetve a településkép (4,3), közösség (4,2), a helyi gazdaság jelentősége viszonylag hátra sorolódott (4,0). Utóbbi kategóriában több település esetében érkeztek igen alacsony pontok. Azok a települések, ahol a tényezők átlaga nem éri el a 4-es szintet, többségében ormánsági és Szigetvár környéki falvak, valamint Szigetvár városa, ugyanitt a helyi gazdaság fejlettségének átlagos értékelése mindössze 3,25. Említést érdemel azonban egy sor fontosnak tartott egyéb tényező, melyek az említések gyakorisága szerint a következők:

– A lakosság képzettsége, szellemi tőkéje, kedvező infrastruktúrája, amely többnyire Pécs közeli településeken jelenik meg, de ide sorol-

hatók azok a települések is, ahol aktívabbak a civil szervezetek, ahol a betelepülő külföldiek hoznak új lendületet a falu életébe. Ehhez kapcsolódnak azok a vélemények is, amelyek a helyi oktatási, képzési kínálat elérhetőségét és jó minőségét tartják fontos tényezőnek (ez persze a közszolgáltatásokhoz is kapcsolódó elem).

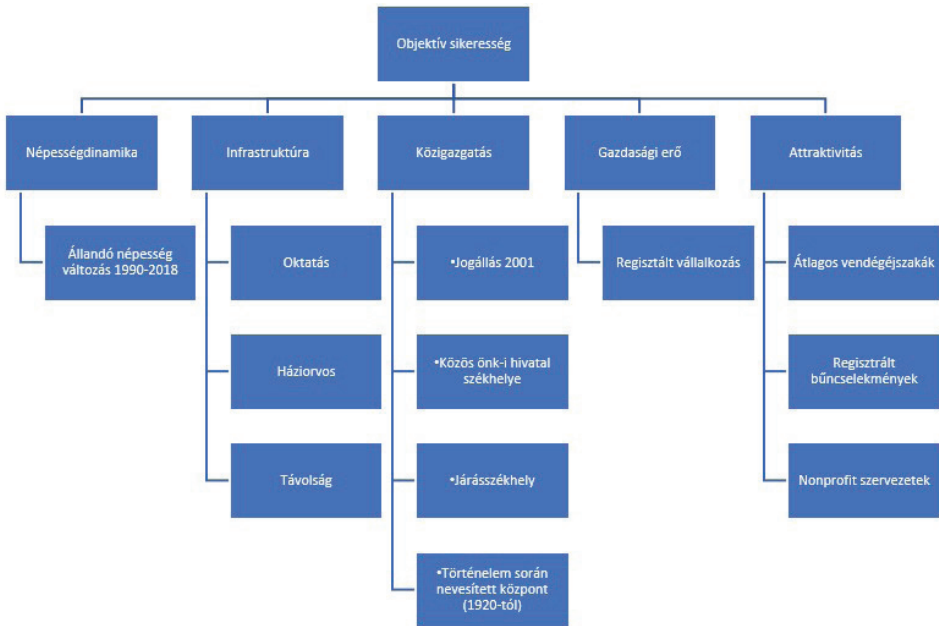
- Turisztikai vonzerők jelenléte.
- Történelmi, néprajzi és épített örökség.
- Nemzetiségek jelenléte, a soknemzetiségű lakosság, a nemzetiségek kulturális hagyományainak ápolása.
- Gasztronómia (főként a borkultúrához kapcsolódóan).
- Aktív és dinamikus vállalkozók jelenléte.
- Politikai kapcsolatok.

A sikeresség objektíven

A lekérdezésben részt vevő települések fejlődési pályája objektív mutatókkal mérve is rendkívül sokrétű képet mutat. A megye településeit négy dimenzió mentén vizsgáltuk, amellyel az objektív sikerességet kívántuk szemléltetni. Felhasználva a már idézett szakirodalmi tételeket, valamint eddigi kutatási tapasztalatainkat, az öt dimenzió a következőképpen épült fel: népességdinamika, összevont közigazgatás, gazdasági erő, infrastruktúra, attraktivitás.

A megye településeit a fenti dimenziók szerint rangsoroltuk. A közigazgatás dimenzióban megvizsgáltuk, hogy jelenleg milyen jogállású a település, jutalmaztuk a városi jogállást. A történelem során betöltött központi szerepkört is pozitívan értékeltük, figyelembe vettük a részleges alsófokú vagy középfokú funkciót betöltő szerepkört is. Pozitívan értékeltünk még, ha az adott település közös önkormányzati hivatal székhelye, illetve járásszékhely város. Az összevont közigazgatási dimenzió első tizennégy helyét a jelenleg is városi rangot betöltő település

3. ábra Az objektív sikeresség dimenziói

Forrás: a szerzők saját szerkesztése

foglalja el. A népességdinamikát vizsgálva 1990-től kezdődően (a közigazgatási határváltozással korrigálva az adatokat) a kisebb települések nagyobb növekedést mutatnak, mint a városok vagy akár a megyeszékhely. Az első tíz legnagyobb népességnövekedésű település közé csak egy város (Harkány) került, valamint kivétel nélkül a Pécs vonzáskörébe tartozó falvak. A gazdasági erő tekintetében megvizsgáljuk a regisztrált vállalkozások számát, foglalkoztatotti számát és „jutalmaztuk” azon településeket, ahol 20 főnél többet

foglalkoztató vállalat, gazdasági egység található. Az összesített rangsorokban lakosságárányosan is a városok kerültek abszolút pozícióba, de kiemelkedik Pellérd, Szászvár, Szajk, Kővágószőlős a települések között. Az infrastruktúra dimenziójában az oktatás pillérnél megvizsgáltuk, hogy az általános iskola feladatellátási helye az adott településen található-e, valamint a 18 éves és idősebb lakosok esetében a legalább középszintű érettségivel rendelkezők arányát. Sikeresnek tekintettük azt a települést, ahol tartósan kiépültek tekint

hető az alapfokú oktatás, valamint az érettségizettek aránya a többi településhez képest abszolút magasabb értékű. Minimális mértékben, de Kozármisleny értéke meghaladják a megyeszékhelyét, így ebben a dimenzióban ez a kisváros került az első helyre. Meglepő, de az első tíz helyezett között nem csak városi jogállású településeket találunk, hanem főként olyan kedvelt turisztikai és kiköltözési célpontokat, mint pl. Orfű, Pogány, Bogád, Cserkút. Sikeresnek tekintettük továbbá azt a települést, ahol megtalálható a háziorvosi szolgálat; valamint amely a járásszékhelytől illetve a megyeszékhelytől 15 km-es távolságban (azaz tömegközlekedéssel napi ingázási kapcsolatban) áll. Attraktivitás dimenzióban a bevonzási képességét a vendégéjszakák számával, a falu társadalmi tőkét a nonprofit szervezetek számával és a megtartási képességet a bűncselekmények számával modelleztük. Az öt dimenzió összesítésében a leginkább sikeresnek tekinthető húsz település között találjuk a megyeszékhelyet, a legtöbb kisvárost (1. táblázat).

A kérdőívben ezen objektív adatok visszaigazolását prognosztizáltuk, a települések fejlődési pályáira is rákérdeztünk a helyi elitnél. A válaszokat négy csoportra lehet osztani. Az optimisták (a válaszadók 41%-a) magabiztosan nyilatkoznak és fejlődési pályát prognosztizálnak, e csoport közel fele dinamikus növekedésben bíz. Az óvatos optimisták (minden ötödik válaszadó) szintén növekedést várnak, de lassabb üteműt és nagyobb bizonytalanság mellett. A növekedési várakozások háttérében többször megjelenik az M60-as út fejlesztése, ahogy az is, hogy szükséges fejlesztések (munkahelyteremtés, infrastruktúra, közszolgáltatás-fejlesztés) nélkül nem képzelhető el. Stagnálásra számít a válaszadók negyede. Közülük többen vannak, akik remélik, hogy legalább nem lesz rosszabb a helyzet, mint azok, akik bár változatlanúságot vetítenek előre, enyhe növekedést sem zárnak ki. Többen megfogalmazták azt is, hogy a stagnáláshoz is jelentős fejlesztéseket (infrastrukturális, idegenforgalmi, helyi gazdasági stb.) kell megvalósítani. Visszaesést vizionál

1. táblázat. Az objektív dimenziók alapján legsikeresebb települések

Település	Összesített rangsor	Kérdőívben vizsgált
Kozármisleny	1	igen
Pécsvárad	2	igen
Bóly	3	igen
Nagykozár	4	igen
Harkány	5	igen
Siklós	6	igen
Szajk	7	nem
Pellérd	8	igen
Szabadszentkirály	9	nem
Magyarszék	10	igen
Mecseknádasd	11	igen
Bicsérd	12	igen
Pogány	13	igen
Hásságy	13	nem
Martonfa	15	nem
Zengővárkony	16	nem
Pécsudvard	17	nem
Szigetvár	18	igen
Pécs	19	nem
Keszü	20	igen

Forrás: a szerzők saját szerkesztése KSH és TEIR adatbázisai alapján

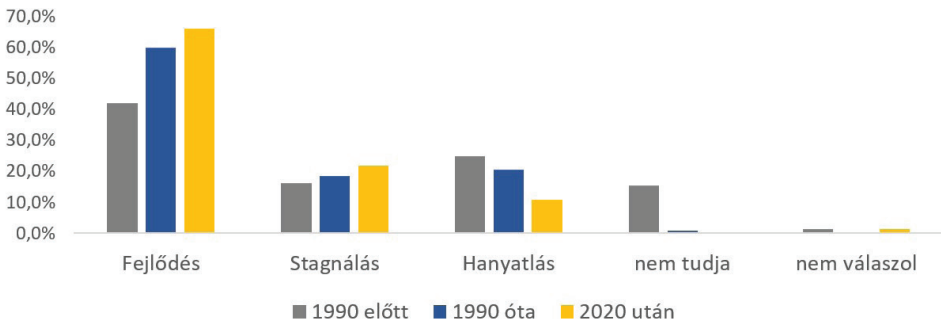

a válaszadók 10 százaléka – jellemzően a népességszám folyamatos csökkenése, a források tartós hiánya miatt. Végül néhányan nem tudtak véleményt nyilvánítani, ők főként a bizonytalan körülményekre hivatkoztak (járványhelyzet, önkormányzatok jövője, fejlesztési források). Az érkezett válaszok több mint kétharmada (140) a fejlődési pályához kapcsolódik, 62-en pedig a stagnálást, visszaesést próbálja indokolni. A fejlődési pályát vizionálók 40%-a szerint a növekedés a külső források bevonásához kapcsolódik, mely egyben az eddigi fejlődés magyarázata is. Ezek között a falufejlesztési pályázatokat, a különböző uniós forrásokat nevesítik. A válaszadók közel negyede a településmenedzsmentben, a jó és ambíciózus vezetőkben látja a fejlődés garan-

ciáját. A növekedés harmadik leggyakrabban említett feltétele több tényezéből tevődik össze, de alapvetően az aktivitáshoz kapcsolódik, részben a demográfiai szerkezet javulásához, a fiatalok megjelenéséhez köthető (városból való kiköltözés, faluba való visszaköltözés, több esetben a CSOK-nak köszönhetően), részben a település fejlődésében elkötelezett vállalkozók jelenlétéhez kapcsolódik.

Említést érdemel még (22-22 említéssel) az infrastrukturális fejlesztés: legtöbbször az elérhetőség, a közúthálózat fejlesztését (különösen az M60-as autópálya beruházást) nevezik meg; emellett a munkahelyteremtő és iparfejlesztő beruházások megvalósulása, valamint a turisztikai fejlesztések is megjelennek.

4. ábra A települések fejlődési pályájának prognózisa a kérdőívek alapján

Forrás: a szerzők saját szerkesztése

A külső és belső erőforrások jelentőségének megítélése folytán a külső erőforrások jelentőségének növekedését láthatjuk a válaszok alapján. A rendszerváltás előtt a saját forrásokra támaszkodás (összességében) meghaladta az 50%-ot, és a külső erőforrásoktól kisebb mértékben függött a térség sorsa (53% vs. 47%). A rendszerváltástól az Unióhoz való csatlakozásig tartó időszakban megfordult ez az arány, a külső erőforrások már 55%-ban határozták meg a fejlődést. Az EU-integrációt követően jelentős változás következik meg, ma a belső erőforrásokra támaszkodás már csak 30%.

A sikeresség szubjektív dimenziója

A kérdőív alapos elemzése során arra a megállapításra jutottunk, hogy a megye tele van önmagát sikeresnek definiáló, önmagára központként tekintő településsel. A felmérés során kapott válaszok alapján a megyében számos sikeres települést is azonosíthatunk (mind az objektív, mind a szubjektív kategória összevetése mentén): a több mint kétszáz válaszadó 52 különböző települést nevezett meg egyszerre központként és sikeresként. Figyelemre méltó, hogy az említett települések jelentős része mikrotérségen belüli,

gyakran a válaszadó szomszéd települése. Szintén kiemelendő, hogy a megyeszékhely települést csak ketten nevezték meg, a vizsgált térségen kívül Kaposvár és Bonyhád is felkerült a listára. A tíz (tizennégy) legtöbbször említett települést rangsorolja a 2. táblázat.

Látjuk, hogy van átfedés a szubjektív és az objektív lista között. A tíz (szubjektíve) legsikeresebbnek tartott település közül öt objektív mércével is sikeres (illetve megfordítva: az objektív mércéink szerint legsikeresebb tíz településből ötöt a többség is sikeresnek tart) Ez az öt baranyai település pedig: Kozármisleny, Bóly, Harkány, Siklós, Mecseknádasd.

2. táblázat. Sikeres települések szubjektív megítélése alapján és objektív mércével

Objektíven sikeresek	
1.	<i>Kozármisleny</i>
2.	Pécsvárad
3.	Bóly
4.	Nagykozár
5.	<i>Harkány</i>
6.	<i>Siklós</i>
7.	Pellérd
8.	Magyarszék
9.	<i>Mecseknádasd</i>
10.	Bicsérd

Szubjektíven sikeresek	
1.	Bóly
2.	Villány
3.	<i>Kozármisleny</i>
4.	Mohács
5.	Alsómocsolád
6.	<i>Harkány</i>
7.	Hosszúhetény
8.	<i>Siklós</i>
9.	Palkonya
10.	<i>Mecseknádasd</i>

Forrás: a szerzők saját szerkesztése a kérdőív adatai alapján (a dőlttel jelölt települések mindkét listán megtalálhatóak)

pülésfejlesztés és településmenedzsment lehet. A válaszokból azonban az is látszik, hogy míg más településeket (Mohács, Villány, Szentlőrinc, Harkány, Orfű, Hosszúhetény, Bicsérd) csak egy-egy alkalommal nevezték meg sikeres településnek olyan válaszadók, akik nem az említett település mikrotérségében élnek, addig Bóly a megye távolabbi településeinek élőkétől is húsz említést kapott. A sikeresség tényezőinek vizsgálatakor a legtöbbször említett öt település esetében adott válaszokat vizsgáltuk. Ezen öt település között négy kisváros, illetve egy község, Alsómocsolád található.

A sikeresség szubjektív megítélése kapcsán érdemes kiemelni, hogy viszonylag kevés település esetében lehet elmondani, hogy a helyi válaszadók szerint is sikeres az adott település. Egynél több említést csupán Bogád (2) és Mohács (3) kapott. Míg előbbit jellemzően kevesen említették, helyben sikeresnek tartják. Mohács, ezzel szemben, kívülről is sikeresnek tűnő település. Ezen felül egy említést további 13 település kapott a helyiektől. Bóly nem csupán a kiemelkedő említésszám miatt tekinthető a térségben vitán felül sikeres településnek. A kisváros gyakran szerepel a jó gyakorlatok, a pozitív példák között, ennek legfőbb oka a koherens, tudatos tele-

A legtöbb említést idegenforgalomhoz kapcsolódó adottságok kapták, melyen belül egy jól látható kategória is képezhető, ugyanis a sikerességet kifejezetten a borászathoz és a borturizmushoz több mint harmincan kötötték. Mivel a szőlészet-borászat csak részben turisztikai ágazat, a sikerességhez főként úgy kapcsolódhat, ahogy maga a turisztikai ágazat egésze is, mint megélhetési lehetőséget biztosító gazdasági bázis. Az egyéb gazdasági bázishoz köthető elemek között a leggyakrabban az ipari parki fejlesztések, a nagyobb munkahelyeket is teremtő beruházások, külföldi befektetők megjelenése, az aktív helyi vállalkozások és a munkahelyteremtő prog-

3. táblázat. A szubjektív sikeresség tényezői az öt legsikeresebbnek tartott település esetében (említésszámok)

1. Biztos gazdasági bázis ezen belül turisztikai vonzerők (114) borászat, borturizmus (30) ipar jelenléte (32) munkahelyek, munkahelyteremtés (18) fejlett helyi vállalkozások (15) nyersanyag, speciális helyi erőforrás (10)	196
2. Településvezetés	103
3. Társadalmi és humán tőke ezen belül összetartó közösség (31) demográfiai tendenciák, humán tényezők (21) nemzetiségek (14) civil szervezetek (9)	75
3. Pályázati források	43
4. Infrastruktúra, közszolgáltatások minősége ezen belül infrastruktúra (20) közszolgáltatások (17)	37
5. Politikai támogatottság	29
6. Kedvező (központi) fekvés	16
7. Természeti értékek	11

Forrás: a szerzők saját szerkesztése a kérdőív adatai alapján

ramok jelennek meg. Ritkábban a mezőgazdaság adottságai és általában a kedvező gazdasági feltételrendszer. Egy kistelepülésen működő nagyobb foglalkoztató a település sikerességét alapvetően határozza meg: jó példa erre a királyegyházi cementgyár vagy az alsómocsoládi húszüzem. A sikeresség sokak szerint meghatározó eleme a településvezetéshez kapcsolódik. Az összes ebbe a kategóriába sorolható elemnél ráadásul 58 válaszadó kifejezetten a polgármester személye (aktivitása, felkészültsége, tudatossága) miatt tartja sikeresnek a települést, s 45-en nyilatkoztak általában az általános település vezetőiről (önkormányzatról, képviselőkről). Amennyiben egy társadalmi és humántőke-kategóriát képzünk, és ebbe soroljuk mindazokat az elemeket, amelyek valamilyen kapcsolatban vannak a településen élők képességeivel, aktivitásával, az együttműködésre való készséggel és képességgel, akkor egy, a sikeresség szempontjából alapvetően fontos té-

nyezőcsoportot kapunk. Ennek elemei között találjuk azokat a pozitívumokat, mint a kedvezőbb demográfiai tendenciák (egyre több a városból kiköltöző képzett fiatal), esetenként a külföldi betelepülők által hozott új lendület, ide kapcsolódik a településen élők átlagosnál jobbnak ítélt képzettségi szintje, az összetartó, együttműködő közösség jelenléte, a nemzetiségek kohéziót erősítő hagyományörző aktivitása, valamint az innovatív aktív civil szervezetek jelenléte, munkája.

Miközben a fejlődési pálya feltételei/magyarázatai között a külső, főként pályázati források bevonása, volt a legfontosabb, most azt látjuk, hogy bár a pályázatok, és azok hatékony felhasználása a települések sikeressége szempontjából is fontos, már közel nem a leggyakrabban említett tényező.

Az infrastruktúra fejlettségével és fejlesztésével (többször a további fejlődést ígérő komolyabb beruházások: autópálya, híd, ipari park)

kapcsolatos szempontok mellett a jó minőségű és helyben elérhető közszolgáltatások is megjelennek a sikeresség feltételei között. Mindenképpen említést érdemel a politikai kapcsolatrendszer, amely gyakran a pályázati források bevonásával, munkahelyteremtő beruházásokkal együtt jelenik meg. A sikeresség szempontjából a jó politikai kapcsolatokkal rendelkező településvezetést vagy egy befolyásos helyi „erős ember” (országgyűlési képviselő, lobbista) szerepét több mint harmincszor olvashattuk a válaszok között. Végül két, a sikerességben szerepet játszó szempont érdemel még említést. A település (központi vagy főút melletti) elhelyezkedése, amely inkább közvetetten fontos tényező, hiszen ez a földrajzi a pozíció teszi alkalmasabbá befektetők fogadására, vonzóbbá a kitelepülő városi lakosság számára; valamint a természeti környezet, a természeti értékek, amelyek miatt a település részben turisztikai vonzó desztináció, részben vonzó lakóhely lehet. Bóly, mint a legtöbbször által sikeresnek tartott településen a siker tényezői között a polgármester személye, a tudatos és jó településmenedzsment (18 említés) mellett az ipari vállalkozások jelenlétét (13) és a tudatos infrastruktúra- és iparfejlesztés eredményeit (7) említik leginkább, de többen magyarázzák a sikerességet a pályázati aktivitással, a jó közösséggel és a svábok szorgalmával is. Míg Bólyban a siker mögött senki sem sejtett politikai kapcsolatrendszert, addig a másik sikeres baranyai kisvárosban, Villányban ez a már többször említésre kerül (7). Nem vitatható azonban, hogy itt a pályázati aktivitás (4) és a vállalkozói aktivitás (2) mellett a borászat és különösen a kapcsolódó borturizmus áll a siker hátterében. Kozármisleny jelentősen

profitál Pécs közelségéből, ahova a fiatalabb és képzettebb korosztály tömegesen költözik ki (6). Ezt az adottságot ugyanakkor a jó településvezetés (5) ki is tudja használni, aki az eredményes pályázati aktivitás mellett elsősorban az ipar- és vállalkozásfejlesztési tevékenysége (7) miatt is népszerű. Mohácson is a jó vezetést, a polgármester személyét említik legtöbbször (7), többször összekapcsolják az eredményességet a jó politikai kapcsolatokkal is (4), amely a sikeres ipar- és infrastruktúra-fejlesztésben is megnyilvánul. Alsómocsoládon nagyon fontos a húsüzem, mint biztos gazdasági bázist jelentő foglalkoztató (4), de kiemelkedik a vezető (7) kompetenciája és aktivitása és a jó közösség (3).

Négy sikeresnek mondott települést részletebben is megvizsgáltunk (Bóly, Mohács, Villány, Kozármisleny), az említési gyakoriság sorrendjében következő települések már jelentősen lemaradnak.

1. A településen maradás és a településre költözés idokai között a munkahely az egyetlen olyan tényező, amelyben érdemi eltérés van. Az eltérés különösen a településre költözés esetén jelentős, közel 30%-kal gyakrabban említik ezt a szempontot, mint az összes megkérdezett.
2. A település fejlődésében szerepet játszó tényezőket vizsgálva a helyi vezetés, az infrastruktúra és a közszolgáltatások minősége meghatározó, s ezeket a sikeres településről érkező válaszadók is fontosnak értékelik, talán meglepő, hogy itt érdemi különbség nem mutatható ki. Elképzelhető, hogy ezt a sikeres települések alapnak tekintik?

4. táblázat A települések fejlődésében szerepet játszó tényezők

Tényezők	Összes válaszadó szerint	(szubjektíven) Sikeres településen élők szerint	Eltérés	(objektíven) Sikeres településen élők szerint	Eltérés
<i>Elhelyezkedés</i>	4,27	4,37	+0,10	4,62	+0,35
Természeti adottságok	4,31	4,16	-0,15	4,30	-0,01
Helyi vezetés	4,45	4,41	-0,04	4,50	+0,05
Közszolgáltatások	4,33	4,28	-0,05	4,49	+0,16
Infrastruktúra	4,41	4,48	+0,07	4,49	+0,08
Közösség	4,17	4,18	+0,01	4,19	+0,02
<i>Helyi gazdaság, munkahelyek</i>	3,97	4,71	+0,74	4,38	+0,41
Településkép	4,29	4,38	+0,09	4,31	+0,02

Forrás: a szerzők saját szerkesztése a kérdőív adatai alapján

Említést érdemel az elhelyezkedés, amely a sikeres települések körében egy tizeddel jobb értékelést kap és a természeti adottságok, amelyek bár nem elhanyagolhatóak, de a sikeres településről érkező válaszadók szerint a legkevésbé meghatározóak, a rangsorban az utolsó helyre kerülnek, a különbség 0,15. Igazán kiugró különbség a tényezők megítélésében egyedül a helyi gazdaság és a munkahelyek szerepét illetően látszik. Nem csupán a 0,74-es eltérés jelentős, hanem az is, hogy ez a szempont összességében a rangsor végén szerepel, míg a sikeres településen elő válaszadók szerint a nyolc tényező közül a legfontosabb. Összességben ez az eredmény a munkahelyi településre költözésben játszott kiemelkedő szerepével is.

Az *objektív szempontok alapján* legsikeresebb településekről érkező válaszok két ponton térnek el az összes válaszadó véleményétől, a szubjektív szempontok szerint válogatott válaszokkal sok hasonlóságot mutatva. E településeken élők az elhelyezkedést fontosabbnak tartják a fejlődés szempontjából, mint az átlag (4,62 vs 4,27), hasonlóan nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a helyi gazdaság fejlettségének és a helyben elérhető munkahelyeknek (4,38 vs 3,97) és valamivel fontosabb számukra a közszolgáltatások elérhetősége, színvonala (4,5 vs 4,3). A többi szempont nagyon hasonló megítélést kapott. Érdekes eredmény, hogy azokon a településeken, akiket szubjektíven sikeresnek tartanak, fontosabb a gazdasági helyzet még az objektíven sikeres településen élők megítélésénél is fontosabb, kiemelkedő jelentősége tehát annak, hogy jelen van a gazdasági bázis egy településen, hogy mennyire tudnak sikeresek lenni a vállalkozók megtartásában, bevonásában egyes települések.

3. A jövőbeli fejlődési pályára vonatkozó kérdés esetében az összes megkérdezett körében határozott optimizmus volt érzékelhető, a válaszadóknak negyede számít stagnálásra, s csak 10%-a visszaesésére, miközben kétharmaduk fejlődésre számít. Ezt a pozitív várakozást is felülmúlja az az optimizmus, amely a külön vizsgált négy sikeres településről érkező válaszokból olvasható ki: szinte mindenki további fejlődésre számít (minden harmadik dinamikus növekedésre), s csak 1-1 válaszadó

gondolja azt, hogy stagnálás, illetve visszaesés várható.

A sikeresnek tartott településekről érkező válaszok alapján az infrastrukturális fejlettség és fejlődés, az ipari parkokba történő investálás segítheti a foglalkoztatás magas szinten tartását, ami szerintük a pozitív jövőkép legfontosabb alapfeltétele. És valóban: ha megnézzük a kiemelkedően sikeres településeket ott ezek a fejlesztések megtörténtek és jelenleg is jellemzőek (Mohács, Bóly, Kozármisleny). Szintén fontos tényező szerintük a koncepcióval rendelkező, következetes vezetőn, de említik a fiatal vállalkozói réteg megtartását, vonzását, támogatását is. Érdekes talán, hogy a válaszadók összessége fontosabbnak ítéli a pályázati forrásokat, mint a legsikeresebb településeken élők. Az a gyakori jelenség is állhat e mögött, hogy a sikeres települések nem csak, illetve nem elsősorban attól tudtak és tudnak fejlődni, hogy sokkal több külső forrást szereztek, de attól is, hogy belső erőforrásaik mozgósítása jobb és a hatékony, stratégiába illeszkedő forrásfelhasználás is jellemző. A másik oldalon az infrastruktúra minőségét meghatározóbbnak ítélik a sikeresnek mondott településeken élők, mint a teljes minta.

4. A fejlődési pálya magyarázatára vonatkozó válaszok alapján az összes megkérdezett szerint a sikeres jövő feltétele a forrásszerzés (40%), a jó vezetés és az aktivitás (25%-25%). A sikeres településeknél szintén a forrásszerzés a legfontosabb, de valamivel kevesebb említést kapott, míg a vezetői ambíciókat és kompetenciákat az átlagnál fontosabbnak ítélik (33%). Érdemi különbség van az infrastruktúrával kapcsolatban, amelyek a sikeres települések esetén a további fejlődés legfontosabb feltételei. Ezek között közútfejlesztések, iparterületek kialakítása és közművesítése szerepelnek.

Összegzés

A tanulmány a település sikerességét több dimenzió keretében igyekezett felmérni. A kérdőív és az interjúk által feltárt személyes motivációkon (a település választásának, illetve a helyben maradás okai) túl a külső adottságok, a bejárt fejlődési pálya, illetve annak magyarázata is a

szubjektív sikeresség részét képezte. Az elemzés során az eredmények számszerű áttekintése mellett kitértünk egyes konkrét esetekre is, melyek a sikeres települések esetében említésre kerültek. A szubjektív sikeresség mentén azt vizsgáltuk, hogy vannak-e a kérdőív kérdései között olyanok, amelyeknél azok a települések, amelyeket a legtöbb válaszadó sikeresként említett, az átlagtól jelentősen eltérően viselkednek.

Összegezve az a kép rajzolódik ki, hogy a sikeresség legfontosabb feltétele a gazdasági bázis megléte. Természetes az is, hogy a további fontos szempontok (településmenedzsment, forrásbevonás, lobby stb.) is alapvetően ennek a bázisnak a megerősítését és megerősítését szolgálják. A gazdasági bázishoz köthető elemek között a leggyakrabban az ipari parki fejlesztések, a nagyobb munkahelyeket is teremtő beruházások, külföldi befektetők megjelenése, az aktív helyi vállalkozások és a munkahelyteremtő programok jelennek meg. Egy kistépelülésen működő nagyobb foglalkoztatató a település sikerességét alapvetően határozza meg, jó példa erre a királyegyházi cementgyár vagy az alsómocsoládi húsüzem.

A sikeresség sokak szerint meghatározó eleme a **településvezetéshez** kapcsolódik. Sokan a polgármester személye (aktivitása, felkészültsége, tudatossága) miatt tartják sikeresnek a települést.

A **társadalmi és humán tőke** (a településen élők képességei, aktivitása, az együttműködésre való készség és képesség) is alapvetően fontos tényező. Ennek elemei között találjuk azokat a pozitívumokat, mint a kedvezőbb demográfiai tendenciák, esetenként a külföldi betelepülők által hozott új lendület, ide kapcsolódik a településen élők átlagosnál jobbnak ítélt képzettségi szintje, a összetartó, együttműködő közösség jelenléte, a nemzetiségek kohéziót erősítő hagyományörző aktivitása és az innovatív aktív civil szervezetek jelenléte, munkája. A közösség fontossága a kisebb településeken tűnik meghatározónak (pl. Alsómocsolád)

Miközben a fejlődési pálya feltételei/magyarázatai között a külső, főként **pályázati források** bevonása volt a legfontosabb, úgy látjuk, hogy ezek hatékony felhasználása a döntő a települések sikeressége szempontjából. Az **infrastruktúra** fejlettségével és fejlesztésével (többször a

további fejlődést ígérő komolyabb beruházások: autópálya, híd, ipari park) kapcsolatos szempontok mellett a jó minőségű és helyben elérhető közszolgáltatások is megjelennek a sikeresség feltételei között.

Mindenképpen említést érdemel a **politikai kapcsolatrendszer**, amely gyakran a pályázati források bevonásával, munkahelyteremtő beruházásokkal együtt jelenik meg. A sikeresség szempontjából a jó politikai kapcsolatokkal rendelkező településvezetést vagy egy befolyásos helyi „erős ember” szerepét gyakran olvashattuk a válaszok között.

Végül két, s sikerességben szerepet játszó szempont érdemel még említést. A település (központi vagy főút melletti) elhelyezkedése, amely inkább közvetetten fontos tényező, hiszen ez a földrajzi a pozíció teszi alkalmasabbá befektetők fogadására, vonzóbbá a kitelepülő városi lakosság számára; valamint a természeti környezet, a természeti értékek, amelyek miatt a település részben turisztikai desztináció lehet (lásd gazdasági bázis!) részben a lakóhelyi funkciót értékelheti fel.

Bóly nem csupán kiemelkedő említésszám miatt tekinthető a térségben vitán felül sikeres településének. A kisváros gyakran szerepel a jó gyakorlatok, a pozitív példák között, ennek legfőbb oka a koherens, tudatos településfejlesztés és településmenedzsment lehet. Hasonló tudatosság jellemzi a Pécs szomszédságában városá fel-növő Kozármislenyt, amelynek sajátos sikertörténete egyben a megyeszékhely sikertelenségének egyik tünete is.

HORECZKI RÉKA – PÓLA PÉTER

Abstract

In everyday life, many people are concerned about the unlivability of the periphery, negative demographic trends, and the challenges of globalization, in which the uniqueness of locality is disappearing. The beauty of rural life, the lack of development opportunities, and the persistent disadvantage of our more remote settlements, rather than the ‚romance of the countryside’, are becoming increasingly worrying. In this study, we seek to answer the question: which (and why) of the municipalities in Baranya county, one of

the most depressed areas in Hungary, can be considered successful? What do the leaders of the municipalities think success means, and what aspects does it have?

The study compares the results of two primary data surveys with the concept of success as used in the national literature. The primary data surveys were conducted in Baranya County in the second half of 2020 and the second half of 2021. The questionnaire survey investigated 233 respondents from 63 municipalities and 54 in-depth interviews were conducted to nuance the questionnaire responses and our preliminary assumptions.

Based on our preliminary knowledge, we assume that success is a complex, multi-factorial phenomenon, including the importance of infrastructure and amenities, the existence and exploitation of local assets, the activity of the population, and the mayor. In order to „survive”, small villages in disadvantaged situations are forced to go beyond their previous activities and, by taking into account their local assets and by bringing together the local population, to increase the economic prosperity of the settlement and thus improve the quality of life of the local inhabitants. This can (also) prevent a continuing population decline.

Keywords: successful, Baranya county, rural area, periphery

Irodalomjegyzék

Bársony, S. – Horeczki R. (2018): Lehet-e egy hátrányos helyzetű település sikeres? Falu Város Régió pp. 73-79.

Best, H. – Higley, J. (2010): Democratic Elitism: New Theoretical and Comparative Perspectives. BRILL

Bódi, F. – Böhm, A. (2000): Sikeres helyi társadalmak Magyarországon. Agroiinform Kiadóház, Budapest

Czene, Zs. – Ricz, J. (szerk.) (2010): Helyi gazdaságfejlesztés: ötletadó megoldások, jó gyakorlatok. Budapest, VÁTI

Csatári, B. (2000): A magyarországi kistérségek vidékiség-kritériumai. In: Horváth, Gy. – Rechnitzer, J. (szerk.): Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón. Buda-

pest, MTA Regionális Kutatások Központja pp. 193-217.

Enyedi, Gy. (1997): A sikeres város. Tér és Társadalom, IV. évf. pp. 1-7.

Enyedi, Gy. (1996): Regionális folyamatok Magyarországon. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest.

Hajdú, Z. (2021): Az állami beavatkozások szerepe a centrum-periféria viszonyrendszer formálásában Baranya megyében az államszocialista korszakban (1949-1990). Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek XVIII. évf. 1. pp. 15-26.

Harvey, W. S. (2010): Methodological Approaches for Interviewing Elites. Geography Compass, 4 (3)

Horváth, E. (2013): Kicsit között a legkisebbek. A törpefalvak sikerének titka. Doktori értekezés. Győr

Horváth Gy. – Rechnitzer J. (2000) (szerk.): Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón. MTA RKK, Pécs

Kristóf L. (2019): Szelekció, defenzivitás, pozicionalitás. Az elit, mint nehezen elérhető társadalmi csoport kutatásának módszertani problémáiról. Politikatudományi Szemle 2.

Lengyel I. – Varga A. (2018): A magyar gazdasági növekedés térbeli korlátai - helyzetkép és alapvető dilemmák. Közgazdasági Szemle. LXV. évf. pp. 499—524. DOI:10.18414/KSZ.2018.5.499

Lengyel, I. (2000): A regionális versenyképességről. Közgazdasági Szemle. 12. pp. 962-987.

Ludescher, G. (2018): Vidéki térségek átalakulása. In: Cziprián Kovács, L. – Kozma, Cs. (szerk.): A második erdélyi nemzetközi közigazgatás-tudományi konferencia magyar nyelvű tanulmányai. pp. 24-39.

Lukács, G. (2008): Sikeres vidék. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest.

Nagyné Molnár M. (2022): Vis-majior modell a kistelepülések túlélésében a pandémia idején. In: Horeczki R. – Szabó T. (szerk.): A Vidéki Magyarország a Pandémia Korában. IX. Falukonferencia. KRTK Regionális Kutatások Intézete, Pécs. pp. 132-144.

Mezei Cecília (2019): Fejlesztési kényszerpályák. Dialóg Campus, Budapest

Pálné Kovács I. (2021): A centralizáció és a perifériák fejlődési esélyei. *Tér és Társadalom*. 35/4. pp. 215-240.

Prebisch, R. (1950) *The Economic Development of Latin America and Its Principal Problems*, United Nations Department of Economic Affairs, Economic Commission for Latin America (ECLA), New York.

Rechnitzer, J. (1993): Szétszakadás vagy felzárkózás. A térszerkezetet alakító innovációk. MTA RKK, Pécs-Győr

Tímár, J. – Velkey, G. (2003): *Várossiker alföldi nézőpontból*. MTA RKK ATI, Budapest-Békéscsaba

Wallerstein, I. (1974): *The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis*. *Comparative Studies in Society and History* Vol. 16, No. 4, pp. 387-415
Cambridge University Press

